

Marskens brug, natur & kultur

Gud skabte verden - mennesket skabte kysten

Den græsklædte marsk er velegnet til dyrehold.

Marsken i det danske vadehavsområde er et dynamisk landskab, der igennem mange hundrede år har undergået store forandringer - både ved naturens og menneskets hånd.

"Havets gave" er marsken blevet kaldt. Født af Vadehavets dynamik, hvor tidevandet to gange i døgnet medbringer og aflejrer sedimenter, som med tiden danner nyt land. Marsken er kendetegnet ved sit flade, græsklædte landskab, der danner overgangen mellem den sandede geest i øst og vaden i vest.

De store marskområder langs den danske Vadehavs-kyst er Darum-, Tjæreborg-, Ribe-, Rejsby-, Ballum- og Tøndermarsken.

Bosætning

Den havnære marsk er meget frugtbar og har tidligt tiltrukket mennesker der bosatte sig her. Flere steder langs kysten finder man spor efter bosættelser, fx på Hjemsted Banke ved Ballummarsken som har været beboet siden 500 f. Kr.

Ballummarsken, ved Misthusum, er også det nordligste område, hvor man senere etablerede værfte i selve marsken, for at bo beskyttet mod havet.

Den græsklædte marsk var velegnet til dyrehold. I

MARSKENS BRUG KAN OPLEVES ..

FORÅR

SOMMER

EFTERÅR

VINTER

1600- og 1700-tallet bidrog handlen med stude til især Holland, betydeligt til bønderne i områdets indtægter. Nærheden til havet spillede en vigtig rolle, da den indtil sidste halvdel af 1800-tallet udgjorde en "naturlig" infrastruktur. Det var, kort sagt, nemt at komme rundt.

Der var dog også risici forbundet med marsken: det flade landskab var og er sårbart overfor stormfloder.

Landvinding og digning

Fra friserne fik man inspirationen til at bygge diger. De tidligste diger var lave sommerdiger, der kunne beskytte jorden mod det daglige højvande. I middelalderen oplevede hele Vadehavskysten flere stormfloder, der var så ødelæggende, at der opstod et ønske om mere effektivt at beskytte mennesker og jord mod havets rasen. Derfor byggede man digerne højere – såkaldte havdiger -, der kunne holde vinterstormenes vandmasser ude af marsken.

I forbindelse med inddigningen blev Brede Å rettet ud med nyt udløb gennem Ballum Sluse.

På den måde kunne man – bid for bid – forvandle åben marsk til "rigtig landjord". Inddigningen af den danske del af Vadehavet startede i Tøndermarsken, hvor det første havdige blev bygget i 1556 og det sidste i 1981, da Det fremskudte Dige og Vidåslusen blev indviet. Denne mangeårige landvinding har gjort Vidåen 20 km længere og kun skibet på Tønder bys byvåben vidner om, at byen tidligere lå tættere på kysten.

Ribemarsken blev inddiget 1911-1915, Ballummarsken 1914-1919, og Tjæreborg og Darummarsken 1927-29, mens marsken omkring Ho Bugt som den eneste i Vadehavsregionen aldrig er blevet inddiget.

Inddigningerne skabte dog problemer med bagvandet fra åerne, der løber gennem marsken. Sluser i digerne skulle sørge for åvandets passage ud gennem diget ved lavvande, men ved vedvarende højvande pga. storm måtte sluseportene forblive lukkede, og åerne gik i vinterperioden over deres bredder og oversvømmede landet bag digerne. Dette kunne gentage sig flere gange i løbet af vinteren, og betød, at jorden ikke kunne udnyttes i denne del af året.

Afvanding

Omlægningen af landbruget fra stuedrift til agerbrug betød øget interesse i at udnytte marskens jord mere effektivt. Det var baggrunden for afvandingen

SPRINGSTOK / Æ KLU'STACH

I Tønder og Ribemarsken brugte markmanden "æ klu'stach". Saxo skrev år 1200: "Markerne hegnede de med grøfter, som de sætter over med springstokke – æ klu'stach.

Springstokken er en stok på 3,60 m lang med en tværklods (pluns), der sikrer at stokken ikke synker i muddret.

MARSKENS DANNELSE

Et landskab som er yngst i den nordlige del af marsken fra 500 f.kr. til den sydlige del fra før 1300 f.Kr. – marsken er skabt af et stigende havspejl med tilslikning af de lave arealer til følge.

af Tøndermarsken (1927-1933). I Tøndermarsken blev der som det eneste sted etableret pumpestationer og ådiger. Efter behov kunne der ledes vand ind og ud af marsken og det er betydelige vandmængder, der er tale om: de fire pumpestationer i Tøndermarsken har en samlet kapacitet på 30 m³ vand i sekundet! Ådigerne betyder, at Vidåen i modsætning til Brede Å og Ribe Å næsten aldrig går over sine bredder. Også Ballummarsken og Ribemarsken er afvandede, men udelukkende ved hjælp af afvandingskanaler. I Ballummarsken blev Brede

Marsken blev indtil midten af det 20. århundrede hovedsageligt brugt til studefedning og høslet.

Å desuden rettet ud i forbindelse med inddigningen med nyt udløb gennem Ballum Sluse, hvorved vandet løb hurtigere ud af åen.

Ikke alle var lige begejstrede for afvandingsarbejderne. Maleren Emil Nolde, der var født og opvokset på Tønderregnen skriver i sine erindringer om Tøndermarskens afvanding: "Afvandingsarbejderne truede med at ødelægge al natur og urskønhed, de koldt beregnende ingeniører huserede barbarisk i landskabet". Nolle tog i 1927 konsekvensen og flyttede syd for 1920-grænsen til Seebüll.

Marsken "brænder"

Inddigning af marsken og afvandingen er imidlertid ikke uden problemer. I marsken er de tidlige vådplanter blevet tilslikket af Vadehavets mudrede vand og blevet til et varieret tørvelag under lerjorden. Holdes dette lag ikke fugtigt, kommer der ilt til tørvelaget og det "brænder" sammen og synker. Dette er bl.a. sket i Ballummarsken, hvor nogle områder er sunket op til 75 cm. Resultatet er større våde arealer, fx efter perioder med meget nedbør.

I Ribemarsken bevandede man op til 1960'erne marsken med saltvand for at undgå dette problem, og modstanden var stor da bevandingsvæsnet blev

nedlagt. I en protokol fra Ribemarsken citeres en landmand for at sige: "Vi kan ligeså godt brænde 100 kr.-sedler af, vor jorde er ødelagte".

Dyrkning af marsken

Marsken var indtil midten af det 20. århundrede kun opdyrket i meget begrænset omfang, da de flade græsarealer blev brugt til studefedning og høslet.

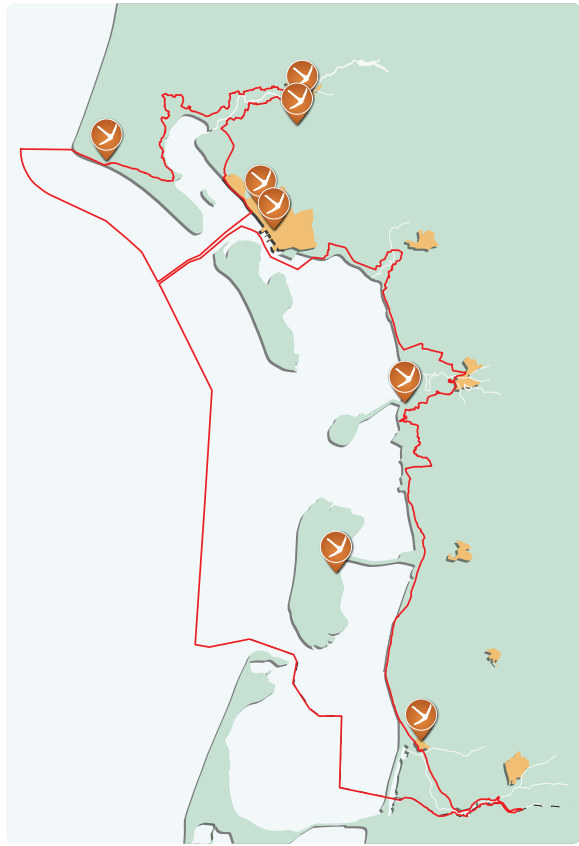
Opdyrkningen af marsken er sket fra 1950'erne til 1970'erne, hvor havre var den dominerende afgrøde, da den kunne bruges til foder og samtidig trives i fugtig jord. Desuden gjorde større traktorkraft det muligt at pløje den tunge marskjord op.

Omlægningen af landbruget fra store græsarealer til agerbrug gav imidlertid problemer med sandfygning, hvilket nogle steder stadig kan opleves i mindre omfang umiddelbart efter pløjning. Løsningen på problemet var læhegn og som oftest af grantræ. På Rømmø har grantræer sat i 1950'erne i høj grad forandret øens udseende.

Nye behov og tekniske muligheder har således været styrende for menneskets udnyttelse og forandring af marskens landskab. Eller som friserne udtrykte det: "Gud skabte verden, men friserne skabte kysten".

Oplevelser i marsken

Der er mange tilbud om guidede ture i marsken – f.eks. for at opleve fænomenet ”sort sol”.

Om Vadehavets Formidlerforum...

Vadehavets Formidlerforum er et netværk af offentlige og selvejende institutioner der formidler Vadehavets natur og kultur.

Forummet arbejder for, at Vadehavet kan opleves hele året af alle og på en måde der hensyn til naturen, historien og lokale interesser.

Læs mere på www.vadehav.dk

Med skolen eller børnehaven?

Lær om marskens natur & kultur hos...

NaturKulturVarde

Gl. Skovfogedbolig
Roustvej 111
6800 Varde
T: 75 22 22 50
E: nkv@naturkulturvarde.dk
W: www.naturkulturvarde.dk

Varde Museum

Kirkepladsen 1
6800 Varde
T: 75 22 08 77
E: vam@vardemuseum.dk
W: www.vardemuseum.dk

Danmarks Rvmuseum

Vestergade 25
6840 Oksbøl
T: 75 27 07 03
E: vam@vardemuseum.dk
W: www.http://vardemuseum.dk/dk.php/museer/rvmuseet

Fiskeri- og Søfartsmuseet

Tarphagevej 2-6
6710 Esbjerg V.
T: 76 12 20 00
E: fimus@fimus.dk
W: www.fimus.dk

Esbjerg Museum

Torvegade 45
6700 Esbjerg
T: 76 16 39 39
E: museum@sydvestjyskemuseer.dk
W: www.esbjergmuseum.dk

Vadehavscentret

Okholmvej 5
Vester Vedsted
6760 Ribe
T: 75 44 61 61
E: info@vadehavscentret.dk
W: www.vadehavscentret.dk

Museum Sønderjylland - Højer Mølle

Møllegade 13
6280 Højer
T: 75 44 61 61
E: hoejer@museum-sonderjylland.dk
W: www.museum-sonderjylland.dk/hojer-molle.html

Naturcentret Tønning

Havnebyvej 30
6792 Rømø
T: 74 75 52 57
E: info@tonnisgaard.dk
W: www.tonnisgaard.dk

Læs også om...

- Arkæologiens Vadehav
- Atlantvolden ved Vadehavet
- Bygninger og bygningskultur langs Vadehavet
- Livet på Vadehavsøerne
- Sejlads, handel og skibe i Vadehavet